

Segert, Stanislav

Ugaritská báseň o narození dvou bohů

Religio. 1994, vol. 2, iss. 1, pp. [53]-69

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124662>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ugaritská báseň o narození dvou bohů

Stanislav Segert

Teprve před sto lety se začalo jméno města „Ugarit“ vynořovat ze starých záznamů nalezených v Egyptě. Teprve 14. května 1929 byla vykopána první klínopisná tabulka na pahorku Rás eš-Šamra, „Fenyklovém mysu“, na pobřeží Středozemního moře v severní Sýrii. Teprve o dva roky později bylo možno zjistit staré jméno města, jehož trosky se zachovaly na pahorku.

Staré kanaanské jméno města je patrně odvozeno od jména jednoho ze dvou nižších bohů, kteří sloužili jako poslové božstev vyšších, „Ugar-“. Odvozovací přípona ženského rodu *-it-* měla dlouhou samohlásku. Zásady výslovnosti cizích slov ve spisovné češtině jsou dosti volné; i věrné vyjádření rekonstrukce starověkého jména „Ugarit“ i v české literatuře používaná forma „Ugarit“ mohou být psány a vyslovovány.

I na mapách, jež neukazují stará místa, lze polohu Ugaritu snadno určit: Vede-li se rovná čára od nejvýchodnějšího mysu ostrova Kypru přesně na východ, protne severojižní čáru Středozemního pobřeží u „Bílého přístavu“, zátoky, na niž shlíží „Fenyklový mys“, Rás eš-Šamra. Na tomto pahorku byly odkryty zbytky města zničeného koncem doby bronzové, nedlouho po roce 1200 př. Kr.

Jako mnohé jiné archeologické nálezy, i objev Ugaritu začal náhodně. Místní oráč Mahmúd Mella az-Zír narazil svým pluhem mezi pahorkem a mořem na velký kámen. Pod ním se objevila prostora hrobky. Hned na jaře 1928 tam vyslala francouzská památková služba pro mandátní území Sýrie a Libanónu svého pracovníka. Na jaře následujícího roku 1929 začal archeologický výzkum pahorku Rás Šamra, který vedl Claude Schaeffer.

Na rozdíl od jiných nálezů, které byly po desetiletí utajovány, byly klínové tabulky nalezené na Rás Šamra roku 1929 uveřejněny s tímž vročením v časopise *Syria* vydávaném v Paříži, s jasnými reprodukcemi. Vydání připravil Charles Virolleaud, jenž nedlouho předtím vedl francouzskou památkovou službu pro Sýrii a Libanón. Některé z téměř padesáti hliněných tabulek, jež byly zpřístupněny na jaře 1930, byly poškozené, poskytl však dostatečný podklad pro rozluštění jejich písma, které nedlouho po jejich uveřejnění předložil Hans Bauer, profesor university v Halle. Svým řešením je brzy doplnil Paul (Édouard) Dhorme, který působil na francouzské dominikánské Biblické škole v Jeruzalémě. A Virolleaud s použitím tabulek nalezených roku 1930 dospěl k řešení téměř konečnému.

Teprve od roku 1949 se nalézaly při vykopávkách abecední tabulky s 30 jednoduchými klínovými znaky, 27 značilo souhlásky, tři znaky přidané na konci značily slabiky.

Při luštění abecedního písma a výkladu textů velice napomáhala podobnost ugaritského jazyka s biblickou hebrejštinou. Ukázalo se pak, že některými rysy, bohatším inventářem souhlásek, menším počtem samohlásek, i v jmenném a slovesném tvarosloví, je starověká ugaritština podobná konzervativní arabštině.

Díky tomu, že vynálezce ugaritského písma převedl abecední princip vyjadřování jedné hlásky jedním znakem do techniky vyrývání klínových tahů do hliněných tabulek, jež pak byly vypalovány, zachovaly se texty v severním kanaanském jazyce, jímž se mluvilo a psalo v Ugarítu. Z textů psaných kanaanským lineárním písmem ve Foinikii a ve vnitrozemí se zachovaly jen nečetné krátké na kovu a kameni, avšak ty, které byly napsány na papýru či jiných látkách snadno podléhajících zkáze, již dávno zanikly.

A tak zůstávají ugaritské klínové tabulky jediným vlastním pramenem pro poznání staré kanaanské kultury bronzové doby v mnohých jejích rysech. V troskách Ugarítu a v blízkém okolí bylo nalezeno téměř 1500 textů; byly pohotově uveřejněny. Velkou většinou jsou to texty neliterární, seznamy osob a zboží, finanční záznamy, i takové, jež jsou v různých ohledech zajímavé, jako dopisy a smlouvy. Mezi texty neliterární je třeba zařadit i většinu textů náboženských v počtu asi jednoho sta, obřadní předpisy a soupisy obětí.

Počet nalezených tabulek s literárními, vesměs poetickými texty lze odhadnout na méně než padesát. Některé jsou zlomkovité, avšak z rozsáhlejších na obou stranách popsanych tabulek lze dobře poznat poetickou strukturu i smysl. Některé texty sloužily při náboženských a magických obřadech. Z literárního hlediska jsou nejpozoruhodnější eposy zachované na několika tabulkách. V některých vystupují jen bozi, v rozsáhlém souboru o Baalovi, jeho bojích a jeho družce Anatě, a v básni o svatbě dvou měsíčních božstev. Ve dvou delších epických básních jsou hlavní aktanti lidé, bozi jen zasahují do dějů, když jsou požádáni. Syn krále Dánila jménem Akhat zahyne v mladém věku. Král Keret dobývá město, aby se zmocnil nevěsty.

Jeden z básnických textů je opatřen pokyny pro obřadní úkony, báseň o zrození dvou synů nejvyššího boha Ila. Je zachován jen s poměrně malými mezerami. Některé rysy starého kanaanského náboženství lze ukázat na tomto textu, s pomocí překladu a poznámek k němu.

Úvodem bude vhodné předložit některé obecné údaje o jazyce a poetické struktuře ugaritských textů, i seznámit s prací na jejich výkladu i s některými stále otevřenými problémy.

Přístup k ugaritskému jazyku otevřela průkopnická gramatika, kterou napsal a v postupných vydáních doplňoval Cyrus H. Gordon, profesor Brandeisovy university ve Walthamu u Bostonu. Jsou k ní připojeny všechny do doby vydání známé texty a glosář.

Autor tohoto článku napsal základní gramatiku, která má sloužit zvláště těm, kdo nemají příležitost studovat ugaritský jazyk a texty na vysoké škole. Při práci na této gramatice byly použity i zkušenosti z vyučování – na Karlově univerzitě, kde autor působil jako externí učitel v padesátých letech a pak pohostinsky v roce 1990, na Johns Hopkins University v Baltimoru, kam byl povolán na studijní rok 1968-69, aby učil ugaritštinu, a na Kalifornské univerzitě v Los Angeles. Oba studenti, kteří před čtyřiceti lety účinně uplatnili při studiu ugaritštiny svou znalost arabštiny, Jaroslav Oliverius a Vladimír Sadek, jsou profesory na Karlově univerzitě. Baltimorský student J. Ivan Trujillo pak napsal v roce 1973 disertační práci o ugaritské básni, již se zabývá tento článek.

Jako podklad pro překlad je nyní nevhodnější vydání ugaritských literárních textů, které připravil Gregorio Del Olmo Lete, profesor univerzity v Barceloně. Poetické texty jsou tam, jak je obvyklé, v transliteraci latinskými písmeny; poetická výstavba je jasně naznačena tím, že každé kólon – veršový člen – je na zvláštní řádce, a verše skládající se ze dvou či tří kól jsou graficky jasně upraveny. Španělský překlad je připojen hned vedle originálu. Na každé stránce jsou různovětní jiných vydavatelů i odlišné překlady jiných překladatelů, ovšem ve španělštině. Podrobné úvody k básním a glosář jsou pomůcky užitečné pro překladatele.

I překlady do jiných jazyků, francouzštiny, angličtiny a němčiny je zapotřebí srovnávat. Pozoruhodný je původ německých překladatelů: Joseph Aistleitner byl profesorem v Budapešti, Anton Jirku, proslulý jako profesor univerzity v Bonnu, se narodil v Hruškách u Břeclavi; když studoval na vídeňské univerzitě, považoval se ještě za Čecha.

Český překlad ugaritských básní byl připravován již v padesátých letech. Předběžný pracovní překlad měl posloužit jako základ pro básnickou úpravu, již se ujal básník a osvědčený překladatel poezie, Pavel Eisner. Vzal si předběžný překlad na svou letní dovolenou, avšak náhle zemřel v červnu 1958. O básnickou úpravu ugaritských překladů byl pak požádán Ludvík Kundera, pracoval na ní v Kunštátu. Ukázky byly zaslány pražskému nakladatelství spolu s návrhem na vydání knihy překladů; když návrh nebyl přijat, spolupráce na překladu skončila.

Novodobé překlady starověké ugaritské poezie se velmi často navzájem odlišují. Mnohé z těchto závažných rozdílů jsou způsobeny víceznačností ugaritského písma, jež vyjadřuje úplně jen souhlásky, ze samohlásek jen ty, které předchází nebo následuje hlasový ráz („glottal stop“, hebrejský álef). U mnohých slovesných a jmenných tvarů nelze rozeznat, zda vyjadřují číslo jednotné, množné, nebo dvojné; toto číslo je jasně patrné jen u podstatných a přídavných jmen ženského rodu. Rovněž slovesné rody, činný a trpný, nejsou vždy jasně rozlišeny v psaných tvarech.

Pro určení významu ugaritských slov poskytují cennou pomoc příbuzné semitské jazyky, v první řadě biblická hebrejšтина, zachovaná v textech z prv-

ního tisíciletí př. Kr., jejichž smysl byl udržován nepřerušenu tradicí. Užitečná je i arabština pro bohatství svého slovníku.

Správnému porozumění ugaritských básní podstatně pomáhá jejich poetická struktura. Pro základní jednotku se užívá řecký výraz „kólón“, jenž znamená „úd“, „člen“. Valná většina kól má tři plnohodnotná slova, krátké předklonné a zákonné částice se nepočítají. Kóla s dvěma a čtyřmi slovy se vyskytují též. Kóla se spojují podle binárního, dvojného principu do veršů. Většina z nich má dvě kóla; obvyklý termín „bikólón“ je neorganická kombinace řeckého základu s latinským výrazem dvojnosti, správnější výraz pro dvojčlenný verš je „dikólón“, tvar doložený ve staré řečtině. Trojčlenná trikóla se též vyskytují, většinou složená z dikóla s navzájem si odpovídajícími členy a předcházejícího nebo následujícího členu, kóla.

Příklady poetické výstavby jsou z překladu básně o narození dvou bohů (viz dále s. 62 – 65). Číslo značí řádky klínové tabulky, malá písmena za nimi části kól rozdělené na různé řádky.

Poetický rytmus patrně dodávaly přirozené slovní přízvuky, pravděpodobně na předposledních slabikách. Výrazněji vyjadřuje poetickou soudržnost staré kanaanské poezie spojitost zároveň významová a skladebná, pro niž se od 18. století užívá název „parallelismus membrorum“, jež zavedl Robert Lowth, profesor v Oxfordu a pak anglikánský biskup v Londýně. Paralelistickou výstavbu veršů lze dobře pozorovat na starší hebrejské biblické poezii, jako píseň o moři (Exodus 15,1-8, též 21), Debóřina píseň (Soudců 5,2-31), Žalm 29.

Pro různé druhy paralelismu jsou zde použity tyto názvy: pro druhy kladné (thetické) soujmenný (synonymický) a doplňkový (komplementární), též rozdílný (kontrastní) a následný (sekvenciální). Paralelismus protikladný (antithetický), známý z biblické knihy Přísloví, se v ugaritské poezii vyskytuje velmi zřídka.

V soujmenném paralelismu dva různé výrazy značí tutéž osobu, tentýž předmět, stav, nebo děj. Příklad: „pečeš na ohni“ – „opekl jsi na (žhavých) uhlících“ (41a-b). Pozornost zaslouží další příklad: „sedm let úplných“ – „osm okruhů času“ (66b-67a-67b); v poezii se může rovnat sedm osmi, $7 = 8$, jako výrazy pro nějaký nepřesně určený časový úsek.

V doplňkovém paralelismu mají souběžné výrazy společného jmenovatele, například potřebu výživy, „chléb“ – „víno“ (6a-6b), nejbližší předky, „otče!“ – „matko!“ (32b-33a).

Slova „pravý“ a „levý“ (viz 63c a 64a) značí rozdílné směry, v tomto paralelismu jejich kontrast spojuje jejich funkci; mladí jedlíci dostávají jídlo do svých úst z obou stran (viz 63c-64b).

V paralelismu následném jsou obě kóla navzájem podobná skladbou i volbou slov, syntakticky i sémanticky, liší se jen výrazy pro dva postupné děje. Milí bozi nejprve „potkali“ hlídače (68c), potom na něho „zavolali“ (69b).

V básni o zrození bohů se protikladný, antithetický paralelismus nevyskytuje. Poněkud nejistý příklad lze uvést z cyklu o Baalovi (KTU 1.3:IV:33): „(vy) jste zůstali, a(le) (já) jsem odešla“, nebo „(vy) jste pomalí, a(le) (já) jsem rychlá“.

Vztahy mezi slovy v paralelistických strukturách pomáhají určit jejich význam a jejich poetickou funkci.

Báseň o narození dvou bohů může uvést do některých závažných jevů starého kanaanského náboženství. Je opatřena pokyny pro obřady, které pomáhají porozumět smyslu a funkci mýtických dějů. Ve srovnání s rozsáhlými eposy je báseň o narození bohů poměrně krátká, její smysl a význam lze předvést dostatečně i na omezené ploše. Klínová tabulka s básní je poměrně dobře zachována, jen málo míst je poškozeno. Pro překlad a výklad lze vděčně použít výsledky práce mnoha badatelů.

Lze však souhlasit s těmi, kdo považují tuto báseň za jeden z nejobtížnějších ugaritských textů. Právě toto ocenění ji doporučuje pozornosti, neboť lze na ní ukázat různé problémy a cesty k jejich řešení.

Hliněná tabulka s básní o zrození bohů byla nalezena roku 1930, v druhém období vykopávek, které řídil Claude Schaeffer, na nejvyšším místě pahorku Rás Šamra, kde byly chrámy a jiné náboženské budovy. Tabulku vydal roku 1933 Charles Virolleaud v časopise *Syria*. Tabulka je vysoká 19 cm, široká 12,7 cm. Byla poškozena jen na málo místech, patrně již když se zřítily budovy, v níž byla uschována. Na obou stranách tabulky je celkem 76 řádků klínového abecedního písma. Písmena jsou poměrně velká, pečlivě vrytá do hlíny.

Fotografie i pečlivý Virolleaudův nákres byly pak uveřejněny spolu s přepisem latinkou v souboru, který vydala Andrée Herdnerová v Paříži roku 1963, pod číslem 23. Obyčejně se tento text cituje podle vydání z roku 1976, které připravili Manfred Dietrich, Oswald Loretz a Joaquín Sanmartín, jako *KTU 1.23*. Tak je označen i ve vydání z roku 1981, které připravil Gregorio Del Olmo Lete.

Z početných poznámek k ugaritskému textu a jeho překladu v tomto vydání je patrné, kolik úsilí věnovali jeho předchůdci této básni. A desítky prací, jež Del Olmo Lete uvádí v svém úvodu, ukazují, jakému zájmu se tento text těšil po padesát let od doby, kdy byl nalezen.

Zájem o tento text neustal. Na První mezinárodní konferenci o archeologii ve starověkém Středozeří, věnované zvláště kultu plodnosti, kterou uspořádala v září 1985 Univerzita ostrova Malty ve městě jménem Msida, se zabývaly ugaritským textem *KTU 1.23* dvě přednášky. Edward Lipiński, profesor Katolické univerzity v Lovani, i Stanislav Segert sledovali vztahy k obřadům známým z jiných starověkých tradic, zvláště k „svatě svatbě“, a uvažovali o zajišťování úrody pomocí obřadů a mýtů.

Bruce Zuckerman, profesor Jihokaliifornské univerzity (University of Southern California) v Los Angeles používá úspěšně nové fotografické me-

tody pro čtení obtížných starověkých textů. Roku 1983 fotografoval poškozená místa ugaritské tabulky *KTU 1.23* v pařížském Louvru. Výsledky a úvahy o zajímavém 14. řádku uveřejnil 1986 v článku, který napsal společně s Robertem Ratnerem, jenž je nyní profesorem na University of North Carolina v Asheville.

Stručné vysvětlivky budou připojeny k překladu ugaritské básně o narození dvou bohů, avšak bude vhodné uvést některé problémy ještě předtím. Pro určování významu slov se používají etymologie s oporou v příbuzných semitských jazycích i funkce a vztahy v poetických paralelismech. Pro mnohé výrazy a verše ještě nebyly podány výklady zcela uspokojivé.

Alespoň přibližně lze určit úlohy skupin mužů účastnících se obřadů, podle úvodních částí textu. Jedna uvedená na řádce 7b je označena ^c*rbm*, „vstupující“, patrně ti, kdo směli vstupovat na svatá místa a konat tam obřady. Druhou skupinu je možno označit s pomocí podobných slov v akkadštině a v arabštině jako „kopiníky“, patrně gardu krále zmíněného na začátku téhož řádku, 7a. Posvátný úkol patrně mladých zpěváků (14b,17b) je naznačen souběžností s obřadníky (17b) i odpovídajícím foinickým slovem na mnohem pozdějším dvojjazyčném nápise nalezeném v severoafrické Libyi, kde je tento výraz přeložen latinským slovem *sacer*, „posvátný“.

Obtížnější je vysvětlit výraz pro dvě ženy, jež podle líčení v druhé části textu zrodily syny bohu Ilovi. Jsou označovány jako *mš^cltm* (31ab a dále). Toto participium (viz *m-*), v dvojném ženském čísle (*-tm*) je vytvořeno od slovesného základu ^c*-l-y* „stoupat“, v jeho kausativním, příčinném slovesném způsobu *-š-* a reflexivním, zvrtném slovesném rodu; viz *-t-*. Tento tvar lze doslova přeložit jako „dvě vyzvedávající pro sebe“. Co nebo koho vyzvedávaly?

Jestliže *agn* (31a) znamená kotlík nebo nádrž, dvě ženy mohly nabírat vodu a zvedat ji a nalévat přes horní okraj nádoby nebo nádrže, střídavě se skláněly a zvedaly (32a). Nabírat vodu z pramenů a studní bylo úlohou žen. Ve městě Náchorově v aramském Dvojřičí nabírala vodu dívka Rebeka, když pro ni přišel služebník Abrahamův (Genesis 24,10.11.13.16.20.45.46).

Jiný výklad je též založen na Starém zákoně. První izraelský král Saul tísněn nepřítelem se obrátil na vyvolávačku duchů zemřelých, aby mu vyvolala ze země Samuela (První Samuelova 28,7-9.11.13.14). Saulova žádost je přeložena v české ekumenické Bibli (1990) jako „přivolej“, ve slovenské Bibli (1979) přesněji jako „vyvolaj“, v Kralické bibli (1613) ještě přesněji jako „vyved“. V hebrejském originálu je ugaritskému slovu podobný kausativní způsob slovesa ^c*-l-y* „vystoupit“, aby Samuel vystupoval ze země. Del Olmo Lete považuje dvě ženy z ugaritské básně za věštkyně, též s odkazem na obdobný výraz, jež patrně též sloužily při svatyni, tak jako izraelské ženy u svatyně v Šílu (První Samuelova 2,22). Toto pojetí lépe odpovídá obřadní úloze ugaritské básně.

Pro ugaritské slovo *agn* (15a, 31b, 36a), uvádí Cyrus Gordon v glosáři (číslo 65, s. 351) anglický ekvivalent *fire*, „oheň“, k němuž je patrně paralelní jiný výraz pro „oheň“, *išt* (14a), a příbuzné arabské slovo *'agga* „hořet“. Cituje též článek, který napsali Stanislav Segert a Ladislav Zgusta. Záměrem dvou nových vědeckých pracovníků Orientálního ústavu, kteří se od roku 1952 mohli plně věnovat svým oborům, semitské filologii a indoevropskému jazykozpytu, bylo ukázat na styčné body těchto oborů. V posledním období města Ugaritu, v 13. století př. Kr., kdy byly napsány četné texty na klínových tabulkách, žili v tomto obchodním středisku příslušníci mnohých národností. Mezi nimi byli též Indoevropané, vojáci v sousedním churijském království mitanském v severní Sýrii. Jejich jména jsou doložena v ugaritských textech. Též kultické výrazy bývají přejímány z jiných jazyků. K významu „oheň“ pro *agn* ukazovala jeho souběžnost k *išt* i jeho zvuková podobnost k staroindickému *agni-*, slovu pro oheň, jež náleželo do téže kultické oblasti. Lze podotknout, že i české slovo „oheň“ je příbuzné, tak jako ruské *ogon* a latinské *ignis*.

Gordon uvádí i jiný význam, „mísa“, podle hebrejského *'aggán* a akkadského *ag(g)annu*. Tento výklad slova *agn* patrně lépe vyhovuje po předcházejícím *lriš*, doslova „k hlavě“, zde „k hořejšku“, „k hornímu okraji“ nádoby nebo nádrže. Předložka *l-* neznamená jen „k“, někdy též „od“, podle předcházejícího slovesa. Tak „vezme Il (dvě) vyvolavačky od horního okraje nádrže, vezme je, a umístí ve svém domě“ (35b-36). Tento výklad, který je možno použít i pro neúplně zachovaný řádek 31, předkládá autor tohoto článku k úvaze; překlad slova *agn* jako „nádoba“ uvedl již 1985 v přednášce na Maltě.

Největší pozornost byla právem věnována slovům na poněkud poškozené 14. řádce. Virolleaud v prvním vydání básně roku 1933 vyplnil mezeru, četl *tḥ/h.g/d*, „(mládenci) vaří kůzle (v mléce)“. Tento výklad připomíná zákaz v Starém zákoně, „nebudeš vařit kůzle v mléku jeho matky“ (Exodus 23,19; 34,26; Deuteronomium 14,21). Hebrejské slovo pro kůzle je psáno souhláskovými písmeny jako *gdj*, samohláskové značky naznačují čtení *g^edi*; odpovídají tvaru ugaritskému psanému *gd*.

Tímto zákazem se zabýval slavný židovský učenec Moše ben Maimon, obvykle uváděný jako Maimonides (1135-1204), ve svém arabsky psaném veledíle „Průvodce zmatených“ (kniha III, kap. 28 a 48). Měl za to, že tento zákaz se týká modloslužby, neboť takový pokrm se asi jedl při obřadech nebo svátcích. Maimonides však pro tento svůj dohad nenašel žádný doklad ve spisech Sabejců. Tímto jménem byli označováni lidé z doby před Abrahamem, kteří zachovávali staré náboženské zvyklosti. Stará kanaanská báseň složená snad již v polovině druhého tisíciletí př. Kr. by mohla potvrdit názor učence z 12. století po Kr.

Ani čtení ani výklad ugaritského textu nebyly přijímány bez výhrad. Podobnost znaků pro písmena *h* a *g* a pro svislý klínek používaný pro oddělování

slov vedla k různým návrhům čtení poněkud poškozeného 14. řádku. Zuckermanovy zvětšené fotografie přesvědčivě ukázaly správné čtení: *ḡzrm g.ṭb[.Jgd*. I toto čtení může být vykládáno různě. První tři slova (14b) lze doslova přeložit „mládenci, hlas dobrý“. Podobně v eposu o Baalovi (KTU 1.3:I:20) „zpívá mládenec, dobrý hlas (*ql*)“. Slovo překládané původně jako „kůzle“ je doloženo v množném čísle též v eposu o Baalovi (KTU 1.3:II:2b), *rh.gdm*. Předchozí slovo patrně znamená „vůni“, jako hebrejské *reah*. K vysvětlení ugaritského slova *gd* lze použít hebrejské slovo psané stejnými souhláskami, vyslovované *gad*, jež znamená „koriandr“, koření ze semen okoličnaté rostliny příjemné vůně. K jeho semeni je přirovnávána mana, kterou jedli Izraelci na poušti cestou z Egypta do země zaslíbené (Exodus 16,31).

I pro paralelní výraz na konci 14. řádku lze nalézt vysvětlení v příbuzných jazycích, *annah* odpovídá akkadskému *ananihu* a *nanihu*, též syrskému *nánhá*, slovům pro vonnou rostlinu, mátu.

Je však nutno připomenout, že i pro toto ugaritské slovo byly hledány obdoby znamenající zvířátko srovnatelné s kůzlem.

Souběžně jsou i výrazy pro tekutiny. První, *hīb*, znamená „mléko“, druhý, *ḥmat*, obdobný hebrejskému *ḥem'á*, se překládá jako „smetana“, „máslo“, nebo i „sedlé mléko“.

V ugaritském textu není sloveso, které by jasně vyjadřovalo, co se má dělat s vonnými kořeními v mléce. I když Virolleaudova rekonstrukce nebyla potvrzena, význam jím navržený, „vařit“, odpovídá smyslu obřadních pravidel na 14. řádce ugaritské tabulky. „Nad ohněm ... mládenci hlasu dobrého (nechť vaří) koriandr v mléce, mátu ve smetaně (rozpuštěném másle)“.

Jaký byl účel tohoto obřadu? Možná byl míněn jako oběť, jestliže následující řádek 15. lze vyložit jako příkaz obětovat oběť sedmkrát nad mísou či nádrží. Jestliže se však slova na poškozeném konci tohoto řádku vztahují ke kadidlu, je možno jim rozumět jako pokynu připravit vůni náležité prostředí pro další obřad. Patrně měli tento příkaz splnit mládenci. Měli vařením vonných koření v mléce též připravovat příjemné slavnostní prostředí?

Mládenci dobrého hlasu měli používat své hlasy k zpěvnímu přednesu posvátných skladeb. Mohla jim být prospěšná koření v horkém mléce? Je-li možno uvést obdobu ze současnosti, zpěváci pijí horký čaj s medem, aby se jim lépe zpívalo. Avšak pití mléka před zpěvem se nyní nedoporučuje. Je možno vykládat pokyn k sedmerému vaření vonných koření v mléce jako přípravu dobrého hlasu zpěváků pro jejich další obřadní úkol?

Paralelistická struktura těchto pokynů na prvních 29 řádcích ugaritské tabulky je vyjádřena ve verších, s poetickými rysy odpovídajícími epickému mýtu v další části tabulky. Tato poetická výstavba často pomáhá lepšímu porozumění smyslu, též odkazy k slovům a líčením v jiných ugaritských básních mohou být užitečné.

První část textu 1.23 je rozdělena vodorovnými čarami na devět oddílů, jež obsahují návody pro obřady a pro úpravu obřadního prostoru. První (1-7)

a předposlední (23-27) oddíly začínají výzvou k vzývání milých bohů a končí přáním pokoje či pozdravem účastníkům obřadu. V několika dalších oddílech jsou představena božstva, bůh Mót (8-11) sedící na trůně, bohyně Athira a Rachmaj, jak jsou (16-18), a dvakrát jejich pole (13-15 a 28-29), též bohyně slunce Šapaš (viz 25-26). Pro bohy jsou připravena sedadla (19-20). Je předepsáno, aby se oddíl přednesl sedmkrát (12), a dva úkony též sedmkrát (viz 14-15). Není jasné, co znamená sedmý oddíl (21-22), jehož text je jen částečně zachován.

Druhá část textu (30-76) byla přednášena při obřadu. Je v ní pokyn (56c-57b), aby jeden oddíl – blíže neurčený – byl přednesen pětkrát. V básni se některé verše opakují, někdy s menšími obměnami. Ilův oslabený úd a pečení ptáka jím zastřeleného jsou nejprve vylíčeny (37a-39a) a pak třikrát připomenuty dvěma ženami Ilovými (40a-41b; 43b-45a; 46c-48b). Též líčení početí a porodu dvou synů se opakuje (49b-53c; 55a-56b + 57c-60c), též jejich charakteristiky jsou uvedeny dvakrát (58c-59b; 61ab). Tato opakování poskytovala činným účastníkům i posluchačům obřadů dostatečné představy o mýtu a jeho smyslu, patrně nebylo potřebné přehrávat děje jako divadlo.

Překlad ugaritské básně o narození dvou bohů (KTU 1.23), který je zde podáván, je možno označit jako „vědecký“. Usiluje přiblížit novodobému čtenáři původní starý kanaanský text co nejvěrněji, slovo za slovem, i s některými zvláštními rysy ugaritského jazyka. Nesnaží se vyjádřit umělecké hodnoty básně prostředky jím obdobnými v současné české poezii.

Tento způsob překladu vyžaduje grafickou úpravu v některých rysech neobvyklou. Základní slova ve výstavbě kól jsou oddělena neobvykle širokými mezerami; tím je zdůrazněna jejich sémantická i syntaktická funkce v paralelistických strukturách. Některá slova jsou přeložena dvěma různými ekvivalenty, někdy pro dvojnácnost originálu, někdy pro různé možnosti výkladu.

Jsou též použity různé druhy závorek:

< > špičaté závorky označují slova, jež jsou přesně přeložena z originálu, avšak pro jeho rozdílný způsob vyjadřování nedávají náležitý smysl v překladu

() kulaté závorky značí slova či části přidané v překladu pro lepší srozumitelnost

[] hranaté závorky vymezují slova a místa, jež nejsou na klínové tabulce čitelná; jen slova, která mohla být rekonstruována s dostatečně vysokou pravděpodobností, jsou přeložena.

- ¹(Nechť) vzývám bohy milé
[]² a krásné
mezi přesypy [sídlicí]
- ³vzdávající slávu nejvyš [ším]
[]⁴ v poušti přesypů
[]⁵ na jejich hlavy
a v [loží] / po [loží]
- ⁶Jezte z chleba jakéhokoli
a pijte z kvasu vína jakéhokoli
- ⁷Pokoj / pozdrav králi, pokoj / pozdrav královně
obřadníci a kopiníci / strážci
- ⁸Mót / Smrt - <a> Vládce sedí / trůní
v jeho ruce žezlo siroby / neplodnosti
v jeho ruce ⁹žezlo vdovství
- Nechť proklestí klestiči révu
¹⁰nechť přiváží vazači révu
nechť porazí vinici jeho ¹¹jako révu
- ¹²Sedmkrát se přednese nad trůnem / při loutně
a obřadníci budou opakovat
- ¹³A pole - pole bohů
pole Athiry a Rachmaje / Laskavé
- ¹⁴Nad ohněm sedmkrát
hrdinové / mládenci hlasu dobrého
koriandr / kůzle v mléce
mátu v smetaně / másle (rozpuštěném)
- ¹⁵a nad kotlíkem / nádrží sedmkrát
oběť / kadidlo []
- ¹⁶Vyjde Rachmaj a vykročí [Athira]
[]¹⁷ se opásají
Hrdina / Mládenec milý []
¹⁸a jména obřadníků [vyvolá]
- ¹⁹Sedadla bohů - osm o[sm]
²⁰- krát / podnože sedm -
- ²¹Budu žádostiv / Lazur jména / rudý []
²²dva / nach zpěváci []
- ²³(Nechť) vzývám bohy milé
[jedlíky] syny / narozené téhož dne
- ²⁴ssající z hrotů prsů Athiry
[]
- ²⁵Šapaš / Slunce (bohyně) pečuje o / ozařuje jejich slabost
[]²⁶ a hrozny
Pokoj / pozdrav obřadníkům kopiníkům / strážcům

(Dvě) ženy ženy llovy
⁴⁹ženy llovy, a na věky
 Nakloní se rty jejich políbí
⁵⁰hle, rty sladké
 sladké jako granátová jablka
⁵¹Políbením – početí
 objetím – těhotenství
 K porodu pracují [a] ⁵²porodí
 Šachara / Úsvit a Šalima / Soumrak
 Slovo llovi se donese:
 (Dvě) ženy ⁵³llovy porodily
 Co porodily?
 Mé (dva) syny Šachara / Úsvit a Šalima / Soumrak
⁵⁴Vyzvedněte oběť Šapaše / (bohyni) Slunci Veliké / Dámě
 a hvězdám []
⁵⁵Nakloní se rty jejich políbí
 hle, rty jejich sladké
 [sladké jako granátová jablka]
⁵⁶Políbením – početí
 objetím – i / pak těhotenství
 Zopakují ⁵⁷přednesou pětkrát
 při bubnech a zazpívá sbor
 Obě ⁵⁸k porodu pracují a porodí
 porodí bohy milé
 jedlíky ⁵⁹syny / narozené téhož dne
 ssající z hrotů prsů
 Slovo k llovi se donese:
⁶⁰(Dvě) ženy llovy porodily
 Co porodily?
 mé bůžky milé
⁶¹jedlíky syny / narozené téhož dne
 ssající z hrotů prsů Dámy
 (Jeden) ret ⁶²k zemi (jeden) / (druhý) ret k nebesům
 a vstoupí do jejich úst
 ptáci nebeští ⁶³a ryby z moře
 A pospíšili kus po kuse
 vpravují jak / buď zprava ⁶⁴tak / buď zleva
 do svých úst ale ne- -nasytí se
 Ó ženy, jež jsem si vzal
⁶⁵ó synové, jež jsem zplodil
 vyzvedněte oběť doprostřed pouště svatosti
⁶⁶tam (necht) pobývají s kameny a se stromy / s dřevinami

sedm let ⁶⁷ úplných / celých
 osm okruhů času
 Bozi milí si půjdou ⁶⁸ do pole
 překročí meze pouště
 A potkali oni hlídače ⁶⁹ sadby / zahrady
 a zavolali oni na hlídače sadby / zahrady:
 Ó hlídači, ⁷⁰ hlídači otevři!
 A otevřel on otvor / vrátka pro ně
⁷¹ a vešli oni
 Jestliže [jest pro nás] chléb
 i dej ⁷² a najíme se
 Jestliže jest [pro nás víno]
 [i] dej a napijeme se
⁷³ A odpověděl jim hlídač sadby / zahrady
 [jest chléb] ⁷⁴ [v hojn]osti
⁷⁴ jest víno, jež přišlo v nad[bytku]
 [] ⁷⁵ přišel on / ono
 do hínu / měrice log / mírka se zvě[tší]
⁷⁶ A jeho druh naplnil / nalil víno []
 []

Závažné vysvětlivky k některým slovům a veršům byly podány v úvodu překladu, zde budou zmíněny další, méně důležité.

23b a 59a, 61a: Slovo překládané jako „syn“ je používáno v semitských jazycích nejen pro mužské potomky, nýbrž i pro různé vztahy, např. „syn roku“ (Leviticus 12,6) značí ročního beránka. – Překlad „syn (boha) Moře“ zde není na místě pro syny boha Ila, ovšem písmena *jm* lze číst jako /jamm-/ „moře“ i jako /jóm-/ „den“.

37b-39a: Není jasné, jak Il sestřelil ptáka, jehož maso mělo patrně posílit plodivou schopnost nejvyššího boha, jenž byl někdy považován za věkem pokročilého.

75b: Míry tekutin byly podle hebrejské tradice asi 1/2 litru pro log, asi 6 litrů pro hín. Není zachováno příslušné sloveso, snad se mělo vyjádřit, že se zázračně malá míra vína zvětší dvanáctkrát.

Podobně jako nebylo dosaženo shody o překladu a výkladu mnohých míst ugaritské obřadní básně 1.23, jsou různá mínění o jejím smyslu a náboženské funkci.

Je jasno, že báseň o narození dvou bohů souvisela s kultem plodnosti. Plodnost lidí a bohů lidské podoby měla zajistit plodnost hospodářského zvířectva a úrody rostlin potřebných pro lidskou výživu. Obřad svatě svatby měl tomu pomáhat ve starověku, v zemích Předního Východu i v Řecku.

V národopisné literatuře se uvádějí podobné zvyky i z nové doby, jak byly zaznamenány v Německu a na Ukrajině. V diskusi po přednášce o ugaritském textu 1.23 na konferenci o kultu plodnosti ve starověkém Středozeří, kterou uspořádala maltská univerzita v září 1985, Marija Gimbutas, profesorka evropské archeologie na Kalifornské universitě v Los Angeles, uvedla, že zvyky související se svatou svatbou se udržovaly i v zemědělství na Litvě.

Přítomnost krále a královny při obřadu (7a) byla považována za doklad „svaté svatby“, jež je známa ze staré Mezopotámie a Egypta. Bůh a bohyně byli při tomto úkonu představováni též králem a královnou. Spíše než tento *hieros gamos* je ugaritská báseň *hieros logos*, líčení posvátného děje básnickým slovem. V této ugaritské básni je nejvyšší bůh Il spojen s dvěma ženami, v obřadu svaté svatby hraje úlohu jen jedna žena.

Pro ugaritského krále byl obřad zajišťující dobrou úrodu velmi důležitý. Mnoho jeho poddaných se živilo zemědělstvím. Platili velkou část daní svému králi v naturáliích, hlavně v obilninách a vínu.

Jsou různé názory o tom, v které roční době se tato zemědělská slavnost konala, zda na jaře při počátku prací, zda na podzim, při vinobraní či o svátku Nového roku, nebo v červnu, v měsíci zasvěceném božským dvojčatům, Blížencům.

Slavila-li se tato slavnost každý rok či jenom v době neúrody, její smysl a úkol byl velmi vážný, zajistit náležitou úrodu pro obyvatele ugaritského království. I když byly hledány komické rysy v líčení Ilova styku s dvěma ženami, jistě není na místě považovat obřad a mýtus za jakousi veselohru. Právě tím, že vztahy Ila a žen nebyly předváděny jako divadlo, nýbrž jen vyprávěny sevřenými básnickými útvary, bylo možno udržet a zdůraznit vážnost a účinek mýtu uvedeného obřadem.

Důležitou roli lze přičíst Ilovým synům narozeným v témž dni (59a, 61a). Nebyli dvojčata, synové jedné matky, avšak synové božského otce počatí i narození téhož dne mohou být považováni za nositele stejných úkolů. Jako řečtí Dioskúrové, synové Dia, nejvyššího boha, mohli patrně působit na počasí, mohli je žádat o pomoc plavci ohrožovaní bouří. V jihovýchodní Africe matky dvojčat zajišťovaly dešť, který žádali Bantuové.

Dostatek deště byl životně důležitý pro Ugarit a jeho okolí. V eposu o Akhatovi (KTU 1.19:I:38-46a) se lze poučit o obavách z dlouholetého sucha a o prosbě za dešť. Jestliže dvě ženy nabíraly vodu do nádrže (viz 31b), když se k nim přiblížil Il u moře (viz 30ab, též 33b-35b), bylo by možno tento oddíl považovat za poukaz k obřadnímu nošení vody, jež mělo zajistit náležité deště. Tento zvyk, obvykle nazývaný řeckým slovem *hydrophoria*, je doložen nejen na řeckém ostrově Aigině, nýbrž i v severní Sýrii – podle Lukiana jím bylo známé město Hierapolis -, ve foinickém Týru, a také v Jeruzalémě, kde se u chrámu konaly úlitby vody z nádob po sedm dnů během svátku stánků (Míšna, Sukká 4,9).

Pro sedminásobné úkony při ugaritských obřadech (12a, 14a) lze nalézt číselnou obdobu v Levitiku, stříkání krví (4,6; 14,7. 51; 16,19) a olejem (8,11). Bůh Šachar, „Úsvit“, je v prorocké knize Izajášově (14,12) představen jako otec Hélela („Ranní Hvězdy“), k němuž je přirovnáván král babylónský. V nových překladech, českém – „třpytivá hvězdo, jitřenky synu“ – a slovenském – „ty jasná hviezda, syn rannej zory“ – není tento vztah k mytologii vyjádřen, je však patrný alespoň pro titul syna v Kralické bibli, „ó lucifeře v jitře vycházející“.

Rozlišovat ve vědeckém studiu Starého zákona období „předugaritské“ a „pougaritské“ není přehnané. Teprve z ugaritských nálezů bylo možno poznat staré kanaanské náboženství z jeho vlastních pramenů, písemných i výtvarných, kdežto dříve údaje o něm podávaly jen spíše polemicky zaměřené zmínky v hebrejské Bibli a ne vždy jasné zprávy v řeckých spisech. Studium forem ugaritské poezie velice přispělo k porozumění básnickým strukturám i smyslu staré hebrejské biblické poezie.

Lze očekávat, že ugaritské texty budou více používány ve studiu náboženství. Autor tohoto úvodního příspěvku vděčně vzpomíná na své učitele, kteří ho k tomuto oboru přiváděli. Slavomil Daněk, profesor Starého zákona na Husově evangelické bohoslovecké fakultě ukazoval na jednotlivostech i celkově význam ugaritských nálezů pro výklad biblických textů. Otakar Pertold, profesor srovnávací vědy náboženské na filosofické fakultě Karlovy univerzity, vedl své žáky, aby pozorovali obdobné náboženské jevy i v společnostech místně a časově vzdálených.

BIBLIOGRAFIE

I. Edice:

- Andrée Herdner (ed.), *Corpus des tablettes en cunéiformes alphabétiques découvertes à Ras Shamra-Ugarit de 1929 à 1939*, Paris 1963, 23. I, 96-101 (text v přepisu); II. fig. 67-68 (text překreslený v klínových písmenech), pl. XXXII-XXXIII (fotografie). – CTA
 Cyrus H. Gordon, *Ugaritic Textbook*, Rome 1965, 52. 174-175. – UT
 M. Dietrich – O. Loretz – J. Sanmartin (eds.), *Die keilalphabetischen Texte aus Ugarit. Teil I Transkription*, Kevelaer – Neukirchen-Vluyn 1976, 1.23. 67-68. – KTU

II. Edice a překlady:

- G. R. Driver, *Canaanite Myths and Legends*, Edinburgh 1956, 6. 130-125.
 J. C. L. Gibson, *Canaanite Myths and Legends*, Edinburgh 1978, 6/23. 123-127.
 G. Del Olmo Lete, *Mitos y Leyendas de Canaan según la tradición de Ugarit*, Madrid 1981, KTU 1.23. 427-448. – MLC

III. Překlady:

- André Caquot – Maurice Sznycer, *Textes ougaritiques*, Tome I., Paris 1974, SS. 353-378.
 Theodor H. Gaster, *Thespis: Ritual, Myth and Drama in the Ancient Near East*, New York 1966, 406-435.
 Joseph Aistleitner, *Die mythologischen und kultischen Texte aus Ras Shamra*, Budapest ²1964, 58-62.
 Anton Jirku, *Kanaanäische Mythen und Epen aus Ras Shamra-Ugarit*, Gütersloh 1962, 80-84.

IV. Slovníky a glosáře:

Joseph Aistleitner, *Wörterbuch der ugaritischen Sprache*, ed. Otto Eissfeldt, Berlin³ 1967.

C. H. Gordon, *UT* (viz I), 347-507.

Del Olmo Lete, *MLC* (viz II), 503-645.

A. Caquot – M. Sznycer (viz III), 585-602.

G. R. Driver (viz II), 133-166.

J. C. L. Gibson (viz II), 141-160.

S. Segert (viz V), 175-205.

V. Mluvnice:

Cyrus H. Gordon, *UT* (viz I), IX-XVI 1-158.

Stanislav Segert, *A Basic Grammar of the Ugaritic Language*, Berkeley-Los Angeles-London 1984. – BGUL

VI. České a slovenské publikace:

František Kotalík, *Ras Šamra-Ugarit*, Praha 1955.

Miloš Bič, *Ze světa Starého zákona I*, Praha 1986, 56-60.

„Kultury Sýrie a Palestiny“, in: Sabatino Moscati, *Staré semitské civilizace*, přel. Stanislav Segert, Praha 1969, 93-142.

Stanislav Segert, „Ugaritská literatura“, in: O. Král (ed.), *Z dějin literatur Asie a Afriky I*, Praha 1966, 139-152.

Stanislav Segert, „Kenaanské literatury“, in: M. Pišút (ed.), *Dejiny svetovej literatury*, Bratislava 1963, 22-34.

VII. Jiné publikace:

Jean-Michel de Tarragon, *Le culte á Ugarit*, Paris 1980.

G. Del Olmo Lete, *Interpretación de la mitología cananea*, Valencia 1984, 143-146.

Michael Heltzer, *The Rural Community in Ancient Ugarit*, Wiesbaden 1976.

E. Lipiński, „Fertility cult in ancient Ugarit“, in: Anthony Bonanno (ed.), *Archaeology and Fertility Cult in the Ancient Mediterranean*, Amsterdam 1986, 207-216.

Stanislav Segert, „An Ugaritic text related to the fertility cult (KTU 1.23)“, *ibid.*, 217-223.

Stanislav Segert, „Ugaritic Poetry and Poetics: Some Preliminary Observations“, *Ugarit-Forschungen 11*, 1979, 729-738.

Stanislav Segert, „Parallelism in Ugaritic Poetry“, *Journal of the American Oriental Society* 103/1, 1983, 295-306.

Stanislav Segert – Ladislav Zgusta, „Indogermanisches in den alphabetischen Texten aus Ugarit“, *Archiv Orientální* 21, 1953, 272-275.

Gordon Douglas Young, *Ugarit in Retrospect*, Winona Lake, Indiana 1981.

Robert Ratner – Bruce Zuckerman, „'A Kid in Milk'?: New Photographs of KTU 1.23, Line 14“, *Hebrew Union College Annual 57*, 1987, 15-60.

VIII. Recenze:

Archiv Orientální 23, 1955, 235-236; 24, 1956, 151-152; 26, 1958, 302-311. 523-526; 28, 1960, 151-158; 32, 1964, 460-461; 33, 1965, 658-660; 34, 1966, 651-652; 36, 1968, 443-447.

SUMMARY

Ugaritic Poem of the Birth of Twin Gods

First alphabetic cuneiform tablets were found on Ras Shamra at the Mediterranean shore in Northern Syria by French archaeological expedition led by Claude Schaeffer in 1929. Thanks to expeditious publication by Charles Virolleaud the script was soon deciphered. The language of the Old Canaanite texts was made understandable with help of related Hebrew and also Arabic. Among these texts religious poetry is well represented; it is composed in parallelistic verses consisting of two cola (the term „dicolon“ corresponds to word attested in Greek, the commonly used „bicolon“ is a combination of Latin and Greek components) or three cola („tricolon“).

The tablet *KTU* 1.23 is relatively well preserved. Lines 1-29 provide ritual instructions, lines 30-76 poetic narrative. In the Czech translation some differing interpretations are presented. Two women impregnated by the supreme god Il are considered as moving up water – as in the *hydrophoria* ritual -, but with G. Del Olmo Lete their function as bringing up the deceased (cf. 1 Samuel 28:7-14) can be seen as fitting the religious character of the poem. The damaged line 14 can be now well read thanks to the photographs by B. Zuckerman, discussed by him and R. Ratner. The „good-voiced youth“ have something to do – no verb is in the text – with *gd* in milk and *amḥ* in curds/butter. As the second term means „mint“, the parallel first one has to be understood as another aromatic plant, „coriander“. Perhaps they had to be cooked in milk, and the drink could serve to improve the voice of the singing youth, as now hot tea with honey is used for this purpose. The explanation of the prohibition of boiling the kid in its mother's milk (Exodus 23:19) by the aversion to a pre-Israelite rite, as considered already by Maimonides, does not correspond to this interpretation. Unlike the 1953 proposal to understand *agn* as Indoeuropean loanword for „fire“, this writer understands this word now as „basin“. Two women are removed from the top of it, *b-*, not moving above it. The poem 1.23 is not a description of *hieros gamos*, sacred marriage, performed in the ritual, but *hieros logos*, a poetic myth. It stressed the roles of the divine twins, conceived and born the same day, sons of one father and two mothers. The rite had to assure fertility, especially plenty of grain and wine, as food and for payment of taxes to the king.

Near Eastern Languages and Cultures 151105
University of California
Los Angeles, CA 90024-1511
U.S.A.

STANISLAV SEGERT

